



УДК [373.31(410)]«18»

Ступінь наукової розробки проблеми дослідження: розвиток елементарної освіти у Великій Британії ХІХ ст.

Олена Мокроменко,

кандидат педагогічних наук, доцент,
Харківський національний технічний університет
сільського господарства імені Петра Василенка

Увага прогресивно налаштованих представників суспільства, наукової інтелігенції в Україні зосереджена на проблемах подальшого реформування освіти. Аналіз позитивних зрушень у цій галузі у Великій Британії може слугувати прикладом у процесі проведення широкого спектру інноваційних освітніх перетворень.

Ретельне вивчення наукових джерел (монографій, статей у етапичних виданнях, дисертацій та ін.) свідчить про те, що досягнення у галузі британської освіти в історичному аспекті привертало увагу багатьох зарубіжних та британських науковців.

Мета статті — визначити ступінь наукової розробки проблеми дослідження щодо розвитку елементарної освіти у Великій Британії ХІХ ст.

Аналіз зарубіжної та вітчизняної літератури свідчить, що фахівців-дослідників найбільш цікавили проблеми філософсько-соціального спрямування елементарної і вищої академічної освіти, професійної педагогічної освіти, становлення та розвитку академічної освіти, яка постійно вдосконалювалася в залежності від потреб та змін у суспільстві. Саме ці напрями плідно досліджували видатні англійсь-

кі вчені-педагоги Д. Вінсент, С. Маріот, Д. Пурвіз, Б. Сімон, В. Стефенз, С. Хароп [22; 24]. Т. Келлі є автором об'ємної праці «Історія освіти Великої Британії: від середніх віків до ХХ століття». У цих працях учені ретельно аналізували суспільно-історичні, політичні і економічні умови, які впливали на розвиток культури і освіти в країні. Наголос робився на традиційному переконанні британців на необхідності глибокої і широкої базової освіти, опори у змісті на вимоги часу і промислово-виробничої галузі до письмової і математичної грамотності.

Стан підготовки вчителів для елементарних шкіл у Великій Британії вивчали видатні педагоги Р. Александер, С. Бел. Проблеми підготовки вчителів англійської мови досліджували також Д. Аткинсон, Р. Протероу, А. Ховат. Автори аргументовано вказували, що рівень розвитку елементарної освіти залежить від педагогічної ініціативи і активності саме педагогів — організаторів елементарних шкіл. Тому їх підготовці, всебічній широкій освіті варто приділити першу увагу.

Певною мірою питання організації навчального процесу в елементарних школах висвітлено у ряді досліджень з питань організації та змісту педагогічної пра-

ктики, проведених відомим англійським педагогом Е. Коуп. У своїй праці “Шкільна практика як складова частина педагогічної освіти” Е. Коуп сформулювала основні завдання педагогічної практики в елементарних школах. Проблема професіоналізму вчителя як організатора елементарної школи знайшли відображення в роботах Р. Драйвера, Р. Кілі, Дж. Ліга, Р. Мілара та П. Скота [3].

З’ясовано, що проблемам змісту елементарної освіти та відповідної професійно-педагогічної підготовки вчителів на університетських курсах присвятили дослідження Р. Александр та Д. Віттейкер, які проводились ними у 1980-х роках. Результати були представлені в узагальнюючій праці “Розвиток однорідних курсів вдосконалення”. Автори детально розглядали зміст елементарної освіти, вказували на практичну спрямованість методів навчання на курсах. Разом з тим, варто вказати, що названа праця тяжіє до системного узагальнення суспільно-історичних чинників розвитку педагогічної освіти у Великій Британії, в якій автори звужено охарактеризували відмінності роботи вчителів в елементарних школах порівняно з іншими рівнями.

Як свідчить проведене дослідження, теорія та практика освіти і виховання у Великій Британії є об’єктом глибокого конструктивно-критичного аналізу науковців у різні історичні часи. Значний успіх цієї держави в економічному, соціальному й духовному житті змусив педагогів, психологів різних країн звернутися до аналізу основних чинників такого прогресу і виділити серед них як найважливіший — відповідно організовану систему елементарної освіти і виховання. Теоретичні проблеми, цілі, структуру навчальних планів для різних типів навчальних закладів, у тому числі і елементарних шкіл, розробляли П. Реншоу, Б. Бернштейн, Р. Брукс, Д. Горбут, Д. Лінч, Р. Принг, П. Херст, Т. Холінз, Д. Фултон. Матеріали цих дослідників відзначаються повнотою, аргументованою фактологією, що забезпечило

об’єктивність та логіку висновків щодо аналізу змісту, форм і методів навчання в англійських елементарних школах досліджуваного періоду [3].

Дослідження красномовно свідчить про те, що англійські вчені у різні етапи суспільного життя аналізували сутність, зміст, завдання елементарної освіти, ставили перед особистістю вимоги щодо служіння суспільству, а також формулювали завдання держави для забезпечення певних прав і свобод громадян. Так, наприклад, Т. Гоббс, Д. Г’юм, А. Коллінз, Д. Локк, Т. Мор, Д. Прістлі, А. Сміт, Д. Толанд, А. Фергюсон та інші у своїх працях розглядали проблему свободи особистості, аналізували суспільні взаємовідносини, обґрунтовували роль елементарної освіти і навчання у житті особистості, розглядали поняття освіченості і необхідність її формування в дітей з раннього віку, тлумачили термін „елементарна освіта”. Усі ці аспекти їх творчої спадщини склали теоретичне підґрунтя нашого дослідження.

Цінні матеріали щодо виділення чинників розвитку елементарної освіти у контексті проблем філософії освіти вивчали Р. Діарден, Р. Пітерс, П. Херст. Принциповим питанням в елементарній освіті науковці визначили не форму власності закладів освіти: державна, приватна або громадська, а їхню здатність забезпечити суспільні інтереси в освіті. Ця трансформація ідеології освіти відображає властивий для неолейбористів дух пошуку «третього шляху» розвитку суспільства, шляху синергізму. Ученими зроблено наголос на тому, що в Англії накопичений значний досвід партнерства, конкретними проявами якого стали: залучення приватних фірм до інформаційного забезпечення шкіл; співпраця державного та приватного сектору в діяльності Зон освітньої дії в районах соціальної бідності; ініціатива приватного фінансування шкільного будівництва; залучення бізнесових структур до створення спеціалізованих шкіл; часткове державне фінансування релігійних шкіл нетрадиційних конфесій для Англії (мусульманських, сикхських,

адвентистських тощо), як і шкіл, що належать до традиційних конфесій. Однак автори не провели історико-логічних паралелей, не розкрили історичний аспект обраної нами проблеми дослідження.

Соціальний характер утворення елементарних шкіл у Великій Британії розкрито у працях Ф. Бедаріда, Дж. Кей, С. Сміт [3; 8]. У ході дослідження авторами детально аналізується вплив соціальних реформ ХІХ — ХХ ст. на британські родини різних верств населення, що привели до зміни їх традиційних рис, а відповідно й шляхів виховання дітей, піднесення ролі елементарної освіти в суспільстві.

Питання історії освіти Великої Британії висвітлено у публікаціях британських і західноєвропейських учених Дж. Адамсон, Г. Белфор, Г. Бернард, М. Боултвуд, Дж. Іннес, С. Кертіс, Е. Куберлі [3–6; 8; 10].

Окремі факти організації елементарної освіти періоду, що досліджується, описували у наукових статтях науковці, зокрема: Г. Бартлі, Д. Вордл, Дж. Гріноу, Дж. Лавсан, Дж. Мерфі, Дж. Херт, П. Хорн, Г. Сілвер [3; 11; 12; 14; 19]. Працям цих учених притаманний лаконізм, зосередження уваги на питаннях розширення мережі і фінансування закладів елементарної освіти.

Методи і засоби елементарної освіти у Великій Британії конкретизовано певним чином у працях учених: І. Гамель, який аналізував особливості методичного забезпечення белл-ланкастерських шкіл [1]; Д. Оуен, Р. Оуен, Г. Макнаб та інших [3], які характеризували методи навчання у н'ю-ленаркській школі. Узагальнення досвіду діяльності цієї школи присвячено публікації світових науковців. Цінність для нашого дослідження мають монографії про Р. Оуена, статті, що висвітлюють його педагогічні погляди, таких авторів: Ф. Доллеан, О. Колльман, Дж. Коул, Дж. Лорд, Ф. Поудмор, Н. Саймон [3; 9; 18]. Авторі вказували на пріоритети в розробці методичного забезпечення елементарної освіти: 1) підтримка розумового

розвитку дитини; 2) підвищення мовної та числової грамотності на початковому періоді навчання; 3) нові відношення між владою та вчителями.

Слід відзначити, що англійський уряд ніколи не залишався осторонь від вирішення проблем розвитку елементарної освіти, відповідної підготовки вчительських кадрів. Про це свідчать численні урядові документи, доповіді державних комітетів з перевірки чи вдосконаленню мережі закладів елементарної освіти, циркуляри, постанови, рішення дослідницьких груп, дослідження комісії, створеної Інспектором Її Величності з перевірки ефективності шкіл. Законодавчу базу освітніх закладів аналізував А. Ліч [3; 15; 16]. У контексті питань історії права і культури Великої Британії ХІХ ст., проблеми діяльності педагогів-реформаторів елементарної школи проаналізовано у публікаціях Дж. Девіс, Дж. Маккі, Дж. Макколей Тревельян [2;3].

Відзначаючи доробок англійських педагогів, слід вказати і про дослідження вітчизняних учених із різноманітних проблем елементарної, загальної і професійно-педагогічної підготовки вчителів у Великій Британії.

Щікаві дані, з точки зору етнографічного матеріалу, що допомагають усвідомити основні критерії і підходи до організації елементарної освіти англійського типу, містять роботи В. Белінського, В. Боткіна, М. Єрофеева та інших. Так, проблеми дидактики елементарної школи, основні тенденції розвитку загальної освіти висвітлені в працях російських дослідників Я. Болюбаш, М. Ваховського, М. Нікандрова. Дослідник Г. Бутенко розробляла питання диференціації освіти у шкільній системі Великої Британії і соціальну спрямованість екзаменаційної політики, яка діє в країні. Дослідження питань професійної орієнтації в об'єднаних школах були проведені В. Буряк та О. Джуринський. Ряд важливих методичних питань підготовки англійських вчителів до професійної діяльності в закладах елементарної освіти

висвітлено в дисертаційних дослідженнях Ю. Алферова, М. Євтуха, І. Зязюн. Особливості британської педагогіки досліджували В. Базуріна, Б. Вульфсон, О. Джуринський, А. Василюк, М. Лещенко, С. Позняк, М. Тадеєва, М. Триняк та ін. Значним є доробок українських науковців у вивченні досвіду зарубіжних учених-педагогів у плані підготовки вчителів до здійснення елементарної освіти. Серед них: А. Алексюк, Г. Артемчук, В. Буряк, О. Буряк, Я. Болюбаш, Є. Белозерцев, Г. Грищенко, С. Домбровський, М. Євтух, І. Зязюн, Н. Кичук, О. Кузнецова та багато інших, які в своїх працях проаналізували і висвітлили окремі аспекти суспільного статусу вчительської професії, особливості педагогічної освіти в Україні та в країнах Заходу, зміст навчальних програм підготовки вчителів, а також проблеми оцінки ефективності навчання майбутнього вчителя у зарубіжній педагогіці. Концепції виховуючого навчання, політико-ідеологічна спрямованість виховання, зміст і методи політичного виховання учнів шкіл Англії розглянуті дослідниками І. Братусь, Н. Воскресенською, М. Гурій. Проблеми взаємодії сім'ї і елементарних шкіл вивчали О. Демченко, Л. Романенкова, О. Романовська. Проблему індивідуалізації навчання в шкільній освіті Великої Британії вивчала Л. Парамонова. Окремі аспекти досліджуваної проблеми знайшли відображення у дослідженнях, присвячених питанням професійної педагогічної підготовки британських учителів, — історія, теорія, методичні основи, структура педагогічної освіти і курсів педагогічної підготовки, реформування, тенденції розвитку педагогічної освіти і післядипломної педагогічної підготовки — розкрито у дисертаціях і монографіях Ю. Алферова, Ю. Кіщенко, О. Леонтєвої, Т. Моїсеєнко, Д. Сабірової, С. Синенко, А. Соколової, Н. Яцишина. Соціокультурний компонент підготовки майбутніх учителів для елементарних шкіл проаналізовано О. Волошиною. У монографії М. Леклерк у комплексі складових змісту навчання і виховання в суспільному роз-

витку Англії розглянуті мета, завдання, вимоги до навчальних курсів середніх шкіл. Ряд важливих методичних питань організації освіти у Великій Британії розкрито у працях Л. Гордієнко, В. Гаргай, М. Душек, І. Задорожної, М. Зубілевич. Теорію та практику становлення педагогічних традицій почасти висвітлено у дослідженні М. Копилової. Дослідниця запропонувала своє бачення причин формування елементарної освіти як педагогічного феномена у Великій Британії. Також багато уваги приділено вивченню питань виховання, зокрема розкрито напрями виховання: громадянського виховання молоді в закладах елементарної освіти вивчав М. Гурій, питання художнього виховання школярів у Великій Британії досліджувала О. Кареліна; Г. Бутенко вивчала методи діагностування навчальних досягнень учнів у системі шкільної освіти Великої Британії; О. Лещинський розробляв питання змісту шкільного курсу фізики у Великій Британії, Німеччині та США (XIX — XX ст.); Н. Бідюк аналізувала зміст та форми організації підготовки бакалаврів інженерії в університетах Великої Британії, у цьому ключі дослідниця зверталася до аналізу способів поєднання загального і професійного навчання, яке початково відбувалося в мережі елементарних шкіл. Дослідженням встановлено, що Г. Марченко, Я. Полякова, С. Старовойт вивчали питання розвитку екологічної освіти в середніх школах та університетах Великої Британії у другій половині XX ст. у цьому контексті автори аналізували досвід формування екологічного концепту у змісті елементарної освіти. Р. Сойчук розкрила основні аспекти реформування змісту трудового навчання в об'єднаній школі Великої Британії в 70-90-ті роки XX ст. Як відомо, об'єднані школи утворювалися на базі комітетських у XIX ст. і давали елементарну освіту. Питання соціально-педагогічної роботи педагогів у Великій Британії стали предметом компаративних досліджень О. Романовської (фостерна сім'я Великої Британії), Л. Гордієнко (діяльність мо-

лодіжних організацій у Великій Британії), О. Пічкара (підготовка фахівців соціальної роботи у Великій Британії), І. Братуся (робота з юними матерями у США та Великій Британії), М. Зубілевич (гендерне виховання дівчат-підлітків у Великій Британії). Система освіти Великої Британії постійно знаходилась у полі уваги вітчизняних науковців, які досліджують широке коло проблем: теорію і практику британської загальної школи (М. Алексєвич, О. Матвієнко, А. Сбруєва, М. Лещенко, О. Локшина), вищу і професійну освіту (Н. Відюк, О. Глузман, О. Кузнецова), освіту дорослих (Г. Корнетов). З поміж них чільне місце належить науковим дослідженням у галузі педагогічної освіти, які виконувалися переважно на матеріалах Англії й Уельсу і стосувалися особливостей стандартизації педагогічної освіти (Н. Авшенюк), формування педагогічної майстерності вчителів (Ю. Кіщенко), реформування вищої педагогічної освіти (А. Парінов), розвитку післядипломної педагогічної освіти (М. Шкіль). Значним доробком української педагогічної науки в галузі професійної підготовки вчителів є праці Л. Пуховської. Новизною наукових підходів відзначається її монографія, присвячена порівняльному аналізу систем професійної підготовки вчителів у країнах Західної Європи. У ній розглядаються головні тенденції розвитку сучасної педагогічної освіти, аналізуються особливості та специфічні риси розвитку національних систем підготовки вчителів на порозі ХХІ ст. Проблеми трансформації англійської системи підготовки вчителів в умовах формування загальноєвропейського освітнього простору знайшли детальне висвітлення у дослідженні А. Парінова. Помітних результатів в опрацюванні окремих важливих питань, що прямо чи опосередковано стосуються теми нашої роботи, досягнуто ученими М. Євтухом, М. Тадеєвою, розкриті в монографії “Етнопедагогічні традиції виховання у Великій Британії”, в якій проаналізовано джерела британської педагогіки та традиційні шляхи виховання і освіти підростаючого

покоління. Цінні матеріали містить дисертація О. Волошиної, в якій розкрито педагогічні умови реалізації соціокультурної підготовки вчителів та наукові засади елементарної школи у Великій Британії, особливості розвитку елементарної освіти як чинника модернізації професійної підготовки вчителів елементарної школи [3, с. 17–23].

Проведений аналіз джерел довів, що цілісно питання історії становлення і розвитку елементарної освіти у Великій Британії у ХІХ ст. не досліджувалися, що й зумовило доцільність проведення даного наукового пошуку.

Література

1. *Гамель И.* О способах взаимного обучения по системам Белла, Ланкастера и других ; пер. с нем. — С.-П. : Тип. Глазунова, 1845. — 179 с.
2. *Тревельян Дж. М.* Социальная история Англии. Обзор 6 столетий от Чосера до королевы Виктории ; пер. с англ. А. А. Круглинской и К. Н. Татариновой под ред. Семенова В. Ф. — Москва : Иностр. лит-ра, 1959. — 607 с.
3. *Мокроменко О.В.* Развитие элементарной освіти у Великій Британії ХІХ ст. — Рукопис : дис. ... кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01. — загальна педагогіка та історія педагогіки / Харківський національний педагогічний університет імені Григорія Сковороди, Харків, 2011. — 196 с.
4. *Adamson J.W.* English Education 1789 — 1902. — Cambridge, 1930. — 220 p.
5. *Balfour G.* The Educational System of Great Britain. — Oxford, 1903. — 400 p.
6. *Barnard H. C.* A History of English Education from 1760. — London : University of London Press, 1961. — 150 p.
7. *Bartley G.* The Schools for the people, containing the history, development and present working of each description of English school for the industrial and poorer classes. — London : Daldy, 1871. — 582 p.
8. *Bedarida F.* A Social History of

England 1851 —1990. [translated by A.S. Forster]. — London, New York : Rontlege, 1991. — 200 p.

9. *Cole G.* Robert Owen. — London, 1925. — 236 p.

10. *Cubberley E.* History of Education. — Boston, 1928. — 700 p.

11. *Greenough J.* The Evolution of the Elementary Schools of Great Britain. — London, 1903. — 205 p.

12. *Horn P.* Education in Rural England 1800-1914. — London, 1978. — 368 p.

13. *Kay J.* The Social Conditions and Education of the people in England and Europe. — Cambridge, 1850. — 180 p.

14. *Lawson J. H.* A Social History of Education in England / J. Lawson, H. Silver. — London, 1973. — 210 p.

15. *Leach A. F.* Educational Chapters and Documents. — London, 1911. — 205 p.

16. *Leach A. F.* Some results of research in the history of Education in England with suggestions for its continuance and extension. — London published for the British Academy, 48 p.

17. *Silver H.* Education and History: Interpreting Nineteenth and Twentieth Century Education. — London, 1983. — 386 p.

18. *Simon B.* The State and Educational Change: Essays in the History of Education and Pedagogy. — London : Lawrence & Wishart, 1994. — 200 p.

19. *Wardle D.* English popular education 1780 — 1970. — Cambridge : CUP, 1976. — 197 p.

03.10.2018